

ΝΕΟΣ

ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Η. ΛΑΜΠΡΟΥ

11
—
1914

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★ BAS. N. GRÉGORIADÈS

E.Y.D.
Ε.Γ.Δ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008
EDITIONS
GRÉGORIADÈS
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΙ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ

Κώδικες είκονογραφημένοι είναι γνωστοί από παλαιών ήδη χρόνων. Επιφανή παραδείγματα είναι δι περιλάλητος Βιενναϊός κώδικς του Διοσκορίδου, ή Βιενναϊά Γένεσις καὶ δ' Ἀμβροσιακὸς κώδικς του Ὁμήρου. Επί δὲ μᾶλλον συνήθης ήτο, ώς γνωστὸν, ἡ διά εἰκόνων κόσμησις κωδίκων παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Γινώσκομεν δ' ὅτι τοιοῦτοι είκονογραφημένοι κώδικες ἐλέγοντο είκονισμένοι, ἐγκοσμημένοι, ἴστοριμένοι ή ἐνίστοροι¹.

Καὶ συνηθέσταται μὲν είναι αἱ εἰκόνες τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν ἐν τετραευαγγέλοις, δὲν λείπουσι δὲ καὶ ἴστορημένοι κώδικες παντοίας ἀλλης ὥλης², ἐν οἷς καὶ χρονογραφικοί. Περιφημός τοιοῦτος κώδικς είναι δι τοῦ χρονικοῦ του Ἰωάννου Σκυλίτζη διποκείμενος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μαδρίτης. Όμοίως δὲ πλουσίᾳ είναι η διά εἰκόνων αὐτοκρατόρων του Βυζαντίου διακόσμησις του ἐν τῇ Ἀτεστίᾳ (Estense) βιβλιοθήκῃ τῆς Μοδένης κώδικος III Δ 3 τοῦ χρονικοῦ του Ἰωάννου Ζωναρά. Τούτων πλήρη φωτογραφικὴν σειρὰν τῇ ἐμῇ εἰςγηγήσει ἐφρόντισ πρὸ πολλῶν ἔτῶν νά συγκροτήσῃ ἡ Ἰστορικὴ καὶ ἀθνολογικὴ ἑταιρεία: συμπεριελήρθη δ' ἐπειτα αὕτη εἰς τὴν τῇ ἐμῇ φροντίδι καὶ διαπάνη τοῦ δημοσίου συγκροτηθεῖσαν καὶ ἐκτεθεῖσαν τῷ 1911

¹ Ιδε Νέου Ἐλληνομνήμονος Τόμ. Β' σ. 275, 277, 279, 283, 284. Τόμ. Θ' σ. 299.

² Προλ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Πλακᾶς εἰκόνων, κοσμημάτων καὶ σχημάτων ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Δρους ἀλληγορικῶν κωδίκων. Ἐν Κανταβριγίᾳ τῆς Ἀγγλίας. 1900. Τόμ. Β' σ. 587 κ. ἔ.—Bordier Description des peintures et autres ornements contenus dans les manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale. Ἐν Παρισίοις. 1883.

ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ῥώμης συλλογὴν πανομιστόπων εἰκόνων
Βυζαντίνων αὐτοκρατόρων τὴν νῦν ἀποκειμένην ἐν τῷ Μουσείῳ
τῆς αὐτῆς ἑταιρείας¹. Καὶ τὰ λεγόμενα δὲ *Βάρβαρη ἀπανθί-*
σματα (*Barbara excerpta*) ἔκσημοῦντο ἐνίστε δι' εἰκόνων².

"Ἐχοντες λοιπὸν οἱ Βούζανιναι τὸ ἔθος τῆς δὲ εἰκόνων δια-
κοσμήσεως καθάκων καθ' ὅλου ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτοῦ καὶ χά-
ριν λογοτεχνικῶν ἔργων. Ἐχομεν δὲ οὐκ ὅλίγα παραδείγματα
τοιούτων χειρογράφων, φν ή ἐνταῦθα πρόχειρος σημείωσις δύ-
ναται βεβχίως καὶ δι' ὄλλων παραδειγμάτων νὰ πλουτισθῇ.

Οὗτως μυημονεύεται: γῆρη ἐγνωρίς κῶδιξ εἰκόνος γραφημένος τῆς γνωστῆς μυθιστορίας τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου τῆς ἐπιγραφομένης «Τὰ κατὰ Φοδάνθην καὶ Δοσικλέα», εἰς ἣν σώζεται ἐπιγραφμένης ἐκδοθὲν ἐκ κώδικος τῆς 'Ειδελβέργης³. Καθ' ὃν δ' ἔτι χρόνον ἐπεκράτει ὁ βομβύκινος χάρτης, γῆτοι τὸν δέκατον τρίτον καὶ δέκατον τέταρτον αἰῶνα, χρόνον συμπίπτοντα πρὸς τὴν γέννησιν τῶν ἐμμέτρων ἐν δημάρχει γλώσσῃ ἐπυλλίων, ὑπῆρχοι γῆρη καὶ κώδικες εἰκονογραφημένοι τοιεύντων ποιημάτων. Οὗτως ἐν καταλόγῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐρδοῦξιτάτου ἀρχοντος κυρροῦ 'Ιωάννου τοῦ Σούτζου, ἐκδοθέντι ἐκ τοῦ κατὰ τὸν δέκατον ἥκτον αἰῶνα γεγραφμένου Βιενναίου κέδικος Hist. graecus XLIX (XCVIII), εὑρίσκομεν ἀναγραφόμενα καὶ τὰ ἔξις γειρόγραφα:

κ'. ιστορία του φραγιτζέσκου μετά της μπέλας, και όπως

¹ *Spir. P. Lambros* Empereurs byzantins. Catalogue illustré de la collection des empereurs de Byzance d'après les statues, les miniatures, les ivoires et les autres œuvres d'art. Ἐν Ἀθήναις. 1911. σ. 1-9 ἀρ. 1-115.—*Ελλ. μεταφρ.* ἡ τῷ Νέῳ Ἑλληνοικήμονι Τόμ. Ζ', 1910, σ. 401-405. ς. 1-115.

² Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur s. 220. ἀλλ. μεταξύ Σωτηρίου Τόν. Α' s. 441.

³ Carolus Welz: *Analecta Byzantina. Carmina inedita Theodori Prodromi et Stephanui Physopalamitae*, 'Εν Στρατούρη, 1910 s. 15. Πρόλ. Β. M[arc] iv. τις Byzantinische Zeitschrift Tōu. K'. 1911, s. 284.

ἐπῆρε ὁ φραντζέσκος ἀπὸ τὸ σιδερόκαστρον· τὴν μπέλα καὶ ἔφυγε· καὶ τὸ χαρτὶ ἦτε βιββάκιο φυγουράδο.

κα'. ίστορία τοῦ Ιωνείδου νίοῦ ὁμούς τῆς προβέντζας, καὶ ὅπως ἐπῆρε τὴν μαργαρῶν, θυγατέρα οὖσα τοῦ ὁμούς ἀράπολις ντε φιάμε· καὶ τὸ χαρτὶ ἦτε βιββάκιο φυγουράδο.

κβ'. ίστορία καὶ βίος τοῦ γενναιοτάτου καὶ ἀδρικωτάτου μεγάλου βελισσαρίου στρατηγοῦ τῶν ὁμαίων· καὶ ἦτε τὸ χαρτὶ βιββάκιο φυγουράδο.

κγ'. ίστορία τοῦ γενναιοτάτου θησαύρου βασιλέως ἀθηνῶν· καὶ ὅπως ἐπῆρε εἰς τὰς ἀμαζόραις καὶ ἐπολέμησε καὶ ἐπαράλιθε αὐτὰς καὶ ὅπως πάλιν ἐπατῆλθεν εἰς τὰς ἀθήνας καὶ συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀδριανοῦ· καὶ τὸ χαρτὶ ἦτε βιββάκιο φυγουράδο.

κδ'. γεωργίου τοῦ χούμινου τοῦ βυζαντίου ἐρμηνεία ὡριάδα ἀπὸ τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἕως τῆς βασιλείας δαβίδ καὶ σολομῶντος· καὶ τὸ χαρτὶ ἦτε βιββάκιο φυγουράδο¹.

Κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἱωάννου Σούτζου, ἡς ἀγνοεῖται ἡ τύχη, περιεῖχε πέντε κώδικας ποιημάτων, οἵτινες ἦσαν βιββάκια, ἥγουν βορβύκια, καὶ φιγουράδοι (*figurati*), ὡς ὠνόμασεν αὐτοὺς ὁ κατὰ τὸν δέκατον ἑκτὸν αἰῶνα συντάκτης τοῦ καταλόγου ἀντὶ νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτοὺς διά τινος τῶν παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις δηλουσῶν τοὺς εἰκονογραφημένους κώδικας λέξεων τῶν καταλεχθεισῶν ἀνωτέρω. Τῶν ποιημάτων δὲ τούτων γνωστα εἰναι μόνον τὰ ὑπ' ἀρ. κα' (Ἴμπεριος καὶ Μαργαρῶνα), κβ' (Ιστορία τοῦ Βελισσαρίου) καὶ κγ' (Γεωργίου Χούμινου «Παλαιὸν διὰ στίχων» ἢ «Κοσμογέννησις»). Καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα εἶνε ἀκδεδομένα ἐν διασκευαῖς διαφόροις ἵσως τῆς περιλαμβανομένης ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Σούτζου, τὰ δὲ ποίημα τοῦ Χούμινου σώζεται

¹ Richardi Försteri De antiquitatibus et libris manuscriptis Constantinopolitanis commentatio, Ἐν Ρωσσίᾳ. 1877 σ. 19.

ἀνέκδοτον ἐν τῷ Βιενναίῳ Theol. gr. 244 (Nessel) καὶ τῷ Μαρκιανῷ Cl. IX Cod. 17¹. "Ἄγνωστος δὲ ὅλως εἰναι ἡ Ἰστορία τοῦ Φραντζέσκου μετὰ τῆς Μπέλας (χ') καὶ ἡ Ἰστορία τοῦ γεννητάτου Θησαίου (χγ'), ὃτις δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ταῦτισθῇ πρὸς τὴν Θησιᾶν τοῦ Βοκάκκιου, ἡς ἐν ἔτει 1529 ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ δημώδης Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Θησέος κοὶ γάμος τῆς Ἐμηλίας».

"Άλλα καὶ διλλῶν λογοτεχνικῶν κειμένων ἔχομεν κώδικας εἰκονογραφημένους τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰώνος.

Τοιοῦτος εἶναι δὲ βούβουκινος κώδικς δὲ περιέχων μίαν τῶν νεωτέρων Ἑλληνικῶν διασκευῶν τῆς Διηγήσεως τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδροῦ δὲ ποκείμενος ἐν τῷ γραμματοφυλακίῳ τῆς ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου². "Ἄξιον δὲ περιεγείας θὰ ἥτο νὰ ἔξερευνηθῇ κατὰ πόρον αἱ εἰκόνες αὗται, ὃν τινες ἐφωτογραφήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Ρώμῃ καὶ Φλωρεντίᾳ καταστήματος Alinari (ἀρ. 20757 – 20761), ἔχουσιν οἰανδήποτε σχέσιν πρὸς τὰς τοῦ βιβλίου Ἀλέξανδρος δὲ Μακεδῶν τοῦ ἐκδιθέντος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1529³. Ἐκ τοιούτου δὲ ἀρχαιοτέρου χειρογράφου ἀπέρρευσε πιθανῶς καὶ δὲ μεταγενέστερος εἰκονογραφημένος κώδικς 35 τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης Λευφίας δὲ περιέχων τὴν παραλλαγὴν τοῦ Λόγου παρηγορητικοῦ περὶ Εὐτυχίας καὶ Δυστυχίας, ὃν ἔξεδωκα ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι⁴, συνεκδοὺς καὶ μίαν τῶν εἰκόνων αὐτοῦ⁵.

Τοιαῦτα εἰκονογραφημένα λογοτεχνῆματα περιεφέροντο κατὰ ταῦτα ἥδη δτε εἰςήχθη ἡ τυπογραφία. Ἡτο λοιπὸν φυσικὸν, δτε ἐν Βενετίᾳ ἥρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τούτων τῶν ἔργων ἢ καὶ διλλῶν ἀναλόγων, νὰ σπεύσωσιν οἱ τυπογράφοι, μιμούμενοι τὰ χει-

¹ Krumbacher 198. ἀν. σ. 819. ἄλλ. μεταρρ. Σωτηριάδον Τόμ. Γ' σ. 69.

² Πρβλ. Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Α', 1906, σ. 110.

³ Legrand Bibliographie hellénique...aux XVe et XVIe siècles. Ἐν Παρισίοις. 1884. Τόμ. Α' σ. 205.

⁴ Τόμ. Γ', 1908, σ. 402 κ. ξ.

⁵ Αὐτόθι Ηγ. Η'. Ἰδε περὶ τῶν λόιπων εἰκόνων τοῦ κώδικος αὐτόθι σ. 403.

ρόγραφα πρότυπα ή ανταποκρινόμενοι πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀναγνωστῶν, νὰ κοσμήσωσι τὰ ὑπ' αὐτῶν δημοσιευόμενα τοι-
αῦτα ἔκτυπα δι' εἰκόνων. Οὗτοι μετὰ μιᾶς ή δύο ἔυλογραφιῶν
ἐξεδέθη ἐν τῶν πρώτων ἐντύπων ἑλληνικῶν βιβλίων, η Ὁμήρου
Ἰλιάς κατὰ μετάφρασιν τοῦ Νικολάου Λουκάνη, η ἔκτυπωθεῖσα
τῷ 1526 ἐν Βενετίᾳ δαπάναις τοῦ Πατρέως Ἀνδρέου Κουνά-
δου¹. Περὶ τῶν εἰκόνων τούτων τὰ ἔτης λέγει δ τὸ βιβλίον ἐπ-
ανέκδος Αἴμιλιος Δεγράνδιος: «Κοσμεῖται δὲ, ὡς ἐρρέθη, καὶ
ὑπὸ ἔυλογραφιῶν, παριστωσῶν μὲν διαφέρους τῆς Ἰλιάδος σκη-
νᾶς, ἀδεξίως δμως ἔξειργασμένων καὶ γελοίων διὰ τὸ ἀνακριβὲς
τῆς τε παραστάσεως καὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἔξεικονιζομένων
προσώπων· οὕτως δ Ἀχιλλεὺς, φέρων στολὴν μᾶλλον μεσαιο-
νικοῦ ἵπποτού, ἔξεικονίζεται ὅτε μὲν ὡς ἀμύστιας νεανίας, ὅτε
ὅτε ὡς γενειῶν ἀνήρ. Ἡ δὲ ἀρ. 9 καὶ 38, παριστῶσα ταῦτοχρό-
νως καὶ τὸν Ἀχιλλέα ἀποχαιρετῶντα τὴν Βρισηῆα, καὶ τὴν
Ἐκάδην ἀσπαζομένην τὸν υἱὸν Ἐκτορα, δμοιάζει μᾶλλον ἥ-
μαντικῷ ἀποχαιρετισμῷ δύο ἔραστῶν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων.
Περιέχει δὲ η μὲν Ἰλιάς τοιαύτας εἰκόνας ἑκατὸν τριάκοντα
μίαν, η δὲ Ἐπαρσις τῆς Τροίας² ἔξ. Ἀλλὰ σημειωτέον, διὶ πολ-
λάκις τινὲς ἔξ αὐτῶν ἀδιακρίτως χρησιμεύουσιν εἰς ἔξεικόνισιν
δύο διαφέρων σκηνῶν, η προσώπων, ὡς αἱ ἄνω (9 καὶ 38), καὶ
αἱ δὲ ἀρ. 43 καὶ 48, παριστῶσαι καὶ τὴν Αἴαντος καὶ Ἐκτο-
ρος μονομαχίαν καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Διομήδους θάνατον τοῦ Ἡνιο-
πέως³.

Μίαν τῶν εἰκόνων τούτων, ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ
Λουκάνου, τὴν παριστάνουσαν τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου, ἔξ-
έδωκε καὶ δ Hobhouse⁴.

¹ Legrand διη. σ. 188 κ. 4.

² Ὁμήρου Ἰλιάς μεταβληθεῖσα πάλιν εἰς κοινήν γλωσσαν παρὰ Νικολάου
τοῦ Λουκάνου ἐκδόνοντος Αἴμιλιον Δεγρανδίου. Ἀθήνησ. 1830 σ. 2 κ. 8.

³ A journal through Albania and others Provinces of Turkey in
Europe and Asia. Ἐν Δούβλιον. 1818. Τόμ. B' σ. 1087.

Ομοίως δὲ διὰ ξυλογραφιῶν, ἐπ' ἵσης γῆκιστα φιλοκάλων, διεκοσμήθησαν οἱ Θιγέσιοι καὶ γάμοι τῆς Ἐμηλίας τῷ 1520¹, ἐπόκαιρος τοῦ Μπεργκατή τῷ 1534², τὸ Πένθος θανάτου. ζωῆς μάταιοι καὶ πρὸς θεών ἐπιστροφή τῷ 1543³, οἱ ἀνάλογοι πρὸς τὸν Σπανέαν. Ιόγου διδακτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν μόνη τῷ αὐτῷ ἔτει⁴, τὸ Αιθος τῶν χαρίτων τῷ 1546⁵, ἡ Ιειγησις . . . Βελτσαρίου τῷ 1548⁶, ὁ Ἀλέξαρδος Μακεδὼν ὁ συνήθως κακῶς ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Δημήτριον Ζῆγον τῷ 1553⁷. Τετράχον δὲ εἰκονογραφημένα καὶ ἄλλα τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῶν ἐκ τῶν τυπογραφείων τῆς Βενετίας ἐκδιδούμενων, εἰ καὶ δὲν ἐσώθησαν πᾶσαι αἱ τοιαῦται εἰκονογραφημέναι ἐκδόσεις, ὡς ἔξαγεται ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ χαλκογραφεῖς ἐπιστολῆς τοῦ Σκκυνθίου μοναχοῦ τοῦ δεκάτευτου αἰῶνος Παχωμίου Ρουσάνου. Ἐν ταύτῃ ιακεῖται μὲν τοὺς ἀπωλείας Ἀπολλωνίους (Φυλλάδα τοῦ Ἀπολλωνίου) καὶ ὑπεριηφάρους Ὑπερίους (Ἴμπεριον καὶ Μαργαρῶναν) καὶ Χίροντας ἀχαρεῖς καὶ ταρταρίους (Πένθος θανάτου) καὶ Ἐρωτικὰ σατανικὰ, δι' ὧν εἰς βόθυνον κατάγονται οἱ τούτοις χρώμενοι σὸν τοῖς ἀναδείξασι, μνημονεύεται δὲ ἡ κατὰ τῶν διηγογείων ἀπασα γραφή (Φυλλάδα τοῦ Σπανοῦ), παρακελεύεται δὲ ὁ συγγραφεὺς Μή οὖν οὕτως, ἀδελφοί, ποιῶμεν, εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δημιουργίαν ἐξυβρίζοντες, μηδὲ γραφάς τινας καὶ ζωγραφίας αἰσχρὰς εἰς καταστροφήν τῶν νεωτέρων καὶ ἐποίησις ἔχόντων ἀκολασταίνειν⁸.

Αἱ εἰκόνες ως καὶ αὐτὰ ἀπλῶς τὰ μεγάλα ἔγχρωμα ἀρχικὰ

¹ Legrand Ιγθ. ἀγ. Τόμ. Α' σ. 206.

² Αὐτόθι: σ. 218.

³ Αὐτόθι: σ. 238.

⁴ Αὐτόθι: σ. 245.

⁵ Αὐτόθι: σ. 274.

⁶ Αὐτόθι: σ. 281.

⁷ Αὐτόθι: σ. 287.

⁸ Νέος Ἑλληνομυθίμων Τόμ. Β' σ. 317, 41 κ. & 348, 52, 349 κ. &

γράμματα ἐγράφοντο συνήθως ἐν τοῖς κώδιξιν ὑπὸ ἄλλου καὶ οὐχὶ τοῦ βιβλιογράφου. Σπανίως βιβλιογράφος καὶ ζωγράφος ἦσαν εἰς καὶ ὁ αὐτός. Τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῷ Μαρκιανῷ Cl. VII Cod. 23, ἐν ᾧ καὶ τὸ κείμενον καὶ αἱ εἰκόνες ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Γεωργίου Κλόντζα. Ἐγράφετο δὲ πρότερον τὸ κείμενον, καὶ κατὰ τὴν γραφὴν αὐτοῦ ἀφίνετο χῶρος κανός ὃς τὰς εἰκόνας καὶ διὰ τάρχικὰ γράμματα, δοιαὶ ἔμελλον νάρα γραφῶσι πολύχρωμα ἢ ἀπλῶς ἐρυθρά. Ἐνίστε δὲ πρὸς διδηγίαν τοῦ ἐρυθρογράφου ἐγράφοντο τάρχικὰ γράμματα ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσαι μικρὸν διὰ μέλανος, οὕτω δὲ συμβαίνει, ὥστε ποὺ καὶ που νὰ εὑρίσκωμεν ἐν τοῖς κώδιξι διπλοῦν τὸ ἀρχικὸν γράμμα, μικρὸν μέλαν καὶ μέγας ἐρυθρόν. Ἐχομεν δὲ καὶ παράδειγμα κώδικος, ἐν ᾧ ἐγράφησαν μὲν πρότερον διὰ μέλανος τὰ ὑπὸ τοῦ ἐρυθρογράφου μεγαλογραφησόμενα ἀρχικὰ γράμματα, πρὸ δὲ τῆς γραφῆς ἐκάστου τῶν ἐρυθρῶν τούτων γραμμάτων ἀπεξέσθη τὸ πρότερον πρὸς διδηγίαν γραφὲν μικρὸν μέλαν. Εἶναι δὲ οὗτος δ κώδιξ Suppl. gr. 309 τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων δ περιλαμβάνων τὸν Ἐπιτάφιον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουῆλ Παλαιολόγου εἰς τὸν ἀδελφὸν Θεόδορον Β', τὸν δεσπότην Πελοποννήσου. Φανερώτατον δὲ παράδειγμα τοῦ χάριν γραφῆς τῶν εἰκόνων ὑπὸ τοῦ σχεδιαστοῦ ἡ ζωγράφου ἀφινομένου ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου κανοῦ χώρου πλὴν τῶν περιστάσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ἡμελήθη ἐν κώδιξιν ἡ τοιαύτη γραφὴ τῶν εἰκόνων, ἔχομεν τοὺς στίχους, οὓς δ ἐκ Κορώνης Γιούστος, ὑφ' οὗ ἐποιήθη τὸ Πένθος Θανάτου, ζωῆς μάταιον, καὶ πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴ, τὸ ἐκδοθὲν ἐν Βανετίᾳ τῷ 1543 παρὰ τῷ M. Damiani di Santa Maria, ἔγραψε πρὸς διδηγίαν τοῦ ζωγράφου, διστις ἔμελλε νὰ σχεδιάσῃ τὴν ὑπὸ αὐτοῦ περιγραφομένην εἰκόνα, ἡς τὴν θέσιν προώριζεν ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ.

Τοὺς στίχους τούτους ἔγέδωκεν δ Le Grand ἐκ τοῦ μόνου γνωστοῦ ἀντιτύπου τοῦ σπανιωτάτου τούτου βιβλίου, τοῦ ἀπακειμένου ἐν τῇ Βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου, περιέχον-

τος δὲ πράγματι καὶ εἰκονογραφίαν ανταποκρινομένην πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ στιχουργοῦ¹.

Τοὺς αὐτοὺς δὲ στίχους περιλαμβάνει καὶ ὁ συμμιτής κώδιξ III B 27 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως, γεγραμμένος ὑπὸ διαφόρων χειρῶν τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ δεκάτου ἔκτου αἰώνος, ἐνῷ καὶ μόνῳ περιέχεται ἐν ἀρχῇ ἐν φ. 1^a-12^a ἀντίγραφον στιχουργηματος, διπερ διέγνων ὡς ταῦτιζόμενον πρὸς τὸ Πένθος θανάτου. Εἶνα δὲ γεγραμμένον κατὰ τὸ ἐν φ. 12^a σημείωμα ἐν ᾧ εἴτε αὐτὸν ἐν μηνὶ Μαΐῳ εἴτε Κορώνῃ, ητοι εἴκοσι καὶ τρία ἔτη πρὸ τῆς πρώτης καὶ μόνης γνωστῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως. Ἐχουσι δέ οἱ στίχοι οὗτοι ἐν τῷ νεαπολιτικῷ κώδικι ὅδε, παρέχοντές τινας διαφορὰς πρὸς τοὺς παρὰ τῷ Legrand ἐκ τῆς ἐκδόσεως Βενετίας, ὃν κυριωτάτη εἶνε, ὅτι ἐν τῷ κώδικι τῆς Νεαπόλεως εὑρίσκονται πράγματα ἐν τέλει οἱ στίχοι, ὃν τὴν γραφὴν ἀνωθεν τῆς εἰκόνος τοῦ Χάρου συνίστα ὁ ποιητής, αἵτινες λείπουσιν ἐν τέλει τῶν ἐμμέτρων διηγεῖσθαι τῆς ἐκδόσεως Βενετίας.

Τὸ πρῶτον φύλλον πρόσεχε ἄγραφον νὰ τὸ αφίσῃς
καὶ τάφον ἑνα δολερὸν εἰς αὐτὸν νὰ ζωγραφήσῃς:
Νὰ γέμει στιά του ἀνθρωπινὰ καὶ γύρο ἀστέκουν πλήθος,
ἀνδρες γυναικες λυπηρὰ καὶ με θλιψένον ηθος.
Καὶ δλίγο ἀπάνω ἀστέκεται ὁ Χάρος καὶ ἀς βαστάζει,
τῶν τρίων λογῶν τὰ ἀρματα ἔκεινα ποῦ μης σφάζει:
Τὸ δρέπανον καὶ τὸ σπαθή, δοξάρι με σαγήταις,
καὶ ἐμπρός του ἀς εἶναι κεφχλαῖς, καὶ ἀς δείχνει δις πατή ταις.”

Καὶ τοὺς στοίχους δπου βάνω,
γράψε ἀπὸ τὸν Χάρ’ ἀπάνω:

“Ανθρωποι μὴ θαυμάζετε ξενροντα τε είμαι ‘χθρό σας,
κ’ ήμέρα νύχτα πάντοτε δὲν λείπει ωχ τὸ πλευρό σας.”

¹ "Εγθ" ἀγ. Τόμ. Α' σ. 289.